

C.G. Jung.

Urednik
Mirjana Sovrović

C. G. Jung
NIETZSCHE'S *ZARATHUSTRA* Part 1 and 2
Notes of the Seminar Given in 1934-1939
Copyright © 1988 Princeton University Press
Copyright © 2007 Foundation of the Works of C. G. Jung, Zürich
Copyright © Fedon, Beograd

Karl Gustav Jung

NIČEOV
ZARATUŠTRA

*Seminar održan
1934–1939. godine*

Priredio
Džejms L. Džaret

anima

Karl Gustav Jung

**NIČEOV
ZARATUSTRA**

IV tom
maj 1938 – februar 1939

Prevela s engleskog
Mirjana Sovrović

Beograd, 2021

Prolećni semestar
(maj/jun 1938)

Prvo predavanje (4. maj 1938)

Prof. Jung: Evo, vraćamo se našem starom dobrom *Zaratu-
tustri!* Iskreno vam moram reći da sam ovlaš pregledajući
poglavlja kojima smo se dosad bavili, kao i ona kojima tek
treba da se pozabavimo, umirao od dosade, uglavnom zbog
stila. Izgleda da ovaj dugi prekid nije nimalo pomogao mom
entuzijazmu. Kao i mnogo puta ranije – ali ovog puta naro-
čito – bio sam duboko uznemiren izveštačenošću stila, onim
strahovito prenaglašenim i visokoparnim [*inflated*] manirom
Ničeovog izražavanja. Tako sam došao do zaključka da je i
vama sve to dozlogrdilo i da više nema potrebe da se udu-
bljujemo u pojedine detalje. Mislim da bi nam bilo bolje da
uradimo ono što Nemci nazivaju *die Rosinen aus dem Kuchen
picken*.

Gđa Krouli: Kod nas se kaže *to pick the plums out of the
cake*.*

Prof. Jung: Da, pa sam zato napravio odabir šljiva iz nared-
nih poglavlja, iz kojih možemo izvući glavne ideje ili psiho-
loške dragulje tipične za *Zaratu-
stru*. Kao što sam svako malo
naglašavao, kada razmatramo ovaj materijal uvek moramo
imati na umu da Zaratu-
stra nije baš sasvim isto što i Niče,
kao što ni Niče nije baš sasvim isto što i Zaratu-
stra, ali da su
njih dvojica ipak deo svojevr-
sne unije ličnosti; postoji aspekt
Ničea bolje poznat kao „Zaratu-
stra“, i aspekt Zaratu-
stre bolje

* Doslovno, „povaditi šljive [na nemačkom, 'suvo grožđe'] iz kolača“.

poznat kao „Niče“, ta ljudska, suviše ljudska osoba. Primera radi, Zaratustra je do vrha pun ličnih ozlojeđenosti, koje sasvim očigledno upućuju na Ničeovu akademsku egzistenciju: tako ordinarne reakcije ne možemo pripisivati Zaratustri. Ne možemo mu pripisati ni umnogome jedinstven stil, mada bih pretpostavio da će prirodno dati prednost pomalo hijeratičnom stilu.

Zaratustra je neka vrsta *Geista*. To je izrazito neodređena, dvosmislena reč; mogli biste upotrebiti francusku reč *esprit*, ali engleska reč *spirit* ne pokriva njeno značenje; mogli biste reći i da je to genij, ali se bojim da taj izraz nije *dovoljno* dvosmislen; engleski je u tom pogledu odveć određen. Međutim, ako razumete značenje pojmova *Geist* ili *esprit*, uglavnom imate predstavu o Zaratustrinoj magnitudi.¹ On je manje-više autonoman entitet koji Niče očigledno oseća kao vlastitog dvojnika, zbog čega moramo pretpostaviti da Zaratustra u izvesnom smislu ima vlastitu psihologiju; uprkos tome, zbog one Ničeove izuzetno zlosrećne poistovećenosti sa Zaratustrom koja se provlači kroz celu knjigu, ta se dva činioca neprestano preklapaju. Sa stanovišta zdravog razuma ili racionalizma, prirodno bi se moglo reći: „Ama šta je, na kraju krajeva, ova figura Zaratustre? Tek neka vrsta metaforičke personifikacije.“ To, međutim, nije psihološko stanovište; tako bi se izgubila upravo ona osobitost Zaratustrinog karaktera i mi ne bismo bili u stanju da tu manifestaciju objasnimo. Zaratustri, dakle, moramo pridati izvesnu autonomiju, pa ga utoliko možemo nazvati *Geistom* ili *espritom*, kao da predstavlja proširenje Ničeovog vlastitog postojanja. U pitanju je, naravno, logički proces; taj se postupak naziva hipostaza – dodeliti nečemu supstancu, podariti mu egzistenciju. Posredi nije metafizičko tvrđenje, kao što ćete razumeti, već naprosto

¹ Dvosmislenost izraza *Geist* omogućuje da se on prevede bilo kao *mind* („um“), bilo kao *spirit* („duh“). Međutim, kao što Jung u više navrata objašnjava, *mind* je obično pogrešan prevod, a *spirit* nedovoljan. [Up. ranije, I tom, str. 528, n. 7 (predavanje od 6. februara 1935).]

psihološki iskaz. Nesporno je da postoje psihološki činioci obdareni autonomnom egzistencijom. Egzistenciju tog tipa osećaš čim te nešto *dograbi*, naročito ako probudi životinju koja obitava u tebi;* tada *to nešto* grabi tebe – ne hvataš ti njega, već ono ovladava tobom – čime se izražava činjenica da, barem u tom konkretnom trenutku, u tebi postoji neki autonoman činilac.

A sada ćemo zaroniti u tekst. Trideset četvrto poglavlje nosi naslov „O samoprevazilaženju“ – *Selbst-überwindung* – i evo nekoliko pasusa koje nikako ne bi trebalo da ispustim. Počecemo s dvadeset prvim stihom:

Počujte sad moje reči, vi najmudriji! Ozbiljno ispitajte da li sam se samom životu uvukao u srce i u korene njegova srca!

Gde god sam našao što živo, našao sam i volju za moć; i čak i u volji sluge našao sam volju da bude gospodar.

Da slabije služi jačem, u to ga ubeđuje njegova volja, koja želi da gospodari još slabijem: samo tog uživanja ono se ne može lišiti.

I kao što se manje predaje većem da bi uživalo u najmanjem i steklo moć nad njime: tako se čak i ono najveće predaje i radi moći – stavlja život na kocku.

U tome je predavanje najvećega što je ono odvažan poduhvat i opasnost i kockanje oko smrti.

A gde su žrtvovanje i služenje i ljubavni pogledi: i tu ima volje da se gospodari. Potajnim stazama se tu uvlači slabiji u zamak i u srce moćnijeg od sebe – i krade moć.

A ovu tajnu mi je kazivao sam život. „Gle“, rekao je, „ja sam ono što uvek mora samo sebe prevazilaziti.“ [*Zaratustra*, str. 151.]

Sve je ovo vrlo karakteristično za Ničeov pogled na život. On je uistinu prvi izrodio psihološku teoriju o moći, anticipirajući tako adlerovsku psihologiju, takozvanu individual-

* U originalu, igra reči neprevodiva na srpski: „... as soon as something *gets* you, particularly if it gets your goat”.

nu psihologiju – koja uopšte i nije individualna, već izrazito kolektivna, kao što se vidi iz načina na koji taj problem izlaže Niče.² Niče je, znate, već bio napisao obimnu knjigu o psihologiji moći, tako da ovde samo aludira na to.³ Nesumnjivo je reč o veoma važnoj istini: to nije cela istina, ali svakako predstavlja *jedan* njen značajan aspekt. Teorija o moći u stanju je da objasni ogroman broj ljudskih reakcija. Moć je, prirodno, neizbežna: ona nam je neophodna. To je instinkt bez kojeg ništa nismo u stanju da učinimo, pa kad god neka osoba nešto stvori, garantovano će je optužiti za težnju ka moći – ako uopšte hoćete da je optužite, što je takođe težnja ka moći.

Oni koji imaju takav stav uvek su skloni da *optužuju*: ili se ljute na same sebe zbog postupanja s pozicije moći, ili pak kritikuju sve što kod drugih podseća na takav stav. Vidite, taj takozvani stav moći se na drugoj strani uvek ispoljava u vidu osećanjâ inferiornosti; u protivnom, moć nema nikakvog smisla. Da bi se prevladala osećanja inferiornosti potrebno je zauzeti stav moći, ali će tada osoba koja se pobrinula da stekne moć, upravo zbog tog svog stava, ponovo biti obuzeta osećanjima inferiornosti. To dvoje, dakle, uvek idu zajedno: ko god ima teoriju o moći ima i osećanja inferiornosti, združena s osećanjima megalomanije. Naravno, može biti da osoba to u izvesnoj meri uviđa, a može ostati i dobro skriveno. U svakom slučaju je tu.

² Alfred Adler (1870–1937), prvi značajan „otpadnik“ od Frojda, zamenio je seksualni poriv porivom za moći, poričući, međutim, da je Niče bio uzor, ili makar izvor njegove koncepcije. Svoju slavu duguje naročito delu *Individualna psihologija: praksa i teorija* (1920) [srpski prevod: Matica srpska, Novi Sad 1984]. U vezi s pitanjem Frojd *contra* Adler, up. *Psihologija nesvesnog, o. c.*, str. 18–29 („Teorija Erosa“) i 30–41 („Volja za moć“).

³ Nije jasno na koje to delo Jung ovde misli – na *Veselu nauku, Nesa-vremena razmatranja*? Kao što je on dobro znao, *Volja za moć*, knjiga koja najočiglednije odgovara ovom opisu, sastavljena je od raznorodne gomile beležaka tek nakon Ničeove smrti. [Up. ranije, III tom, str. 1437, n. * (predavanje od 5. maja 1937).]

Kada je stav volje za moć prikriven, ljudi poglavito govore o svojim osećanjima inferiornosti; čak i oni koji imaju sasvim ogoljenu težnju ka moći neprestano se, i to vrlo uporno, vraćaju na svoja osećanja inferiornosti – ta oni su tek skromni i preplašeni mišići, a kako su samo drugi surovi prema njima! Zato smo možda toliko impresionirani njihovom silnom skromnošću i neupadljivošću. No sve je to varka. Iza tolike poniznosti kriju se megalomanija i glad za moći – lov na komplimente: takve osobe jadikuju koliko su nesposobne samo da bi im drugi rekli: „Ali to uopšte nije tako, znaš.“ To je poznat trik.

Drugi pak imaju otvoreno suprotan stav – da su jaki kao bik. Na svom putovanju u Indiju imao sam izvanrednu priliku da sve to dobro osmotrim:^{*} naročito sam u povratku, na brodu, proučavao glasove ljudi na službi u Indiji, kako vojnih lica tako i državnih činovnika, i primetio da je većina muškaraca razvila svojevrstu kulturu glasa. To je nešto što baš upada u oči. Bio je tu jedan muškarac – naučnik pritom – koji je imao uistinu gromak glas. Kad bih čuo njegovu „dobro jutro“, pomislio bih kako mu glas prekrasno zvuči, kako se oseća njegova težina. Kao kad bi se stari otac Zevs izjutra probudio i rekao „Dobro jutro!“ svojim bogovima. A onda sam čuo tog muškaraca kako nekom drugom kaže: „Oh, dvadeset godina nisam video tog tipa, kad, gle, priđe mi i upita me nisam li ja profesor Taj-i-Taj; nije se sećao mog lica, ali se sećao moga glasa.“ I zaista, budući da je vlasnik te gromke glasine grmeo sam sebi, mogao se čuti preko pola palube, čak i uz vetar. Isprva sam mislio: kakav strava tip! Nije mi, međutim, trebalo mnogo da uvidim da je taj moćni glas samo veliki oblak, dimna zavesa iza koje se krio veoma fini i skroman čovečuljak, koji se plašio da ga ljudi neće videti kao potpuno odraslu ličnost, pa je odlučio da kultiviše glas

^{*} Jung ovde misli na dugo putovanje koje je trajalo od decembra 1937. do februara 1938. godine, na poziv Britanske uprave Indije, kako bi prisustvovao proslavama dvadeset pete godišnjice osnivanja Univerziteta u Kalkuti. Up. *Sećanja, snovi razmišljanja, o. c.*, str. 272–281.

kako bi napravio *nešto* veliko. Posle sam to isto zapazio i kod mnogih drugih na brodu.

Vidite, većinu muškaraca iz vojne administracije zaista je pregazila neizmernost Indije, neizmernost zadatka da budu onaj nadmoćni puk koji na svojim plećima nosi Indijsku imperiju, jedan ogroman kontinent od preko trista šezdeset miliona ljudi. Kako da uspeju u tom poduhvatu? Pa, moraju da urlaju i prete, moraju da galame, pa zato kultivišu taj glas. To je glas šefa, čoveka koji pod sobom ima dvadeset robova ili slugu i barem petoro dece, a u svojoj kancelariji dve sekretarice, i koji mora da ostavi utisak – zato mu glas zvuči veoma neprijatno, prepotentno, samovoljno, osorno i arogantno. No to su zapravo sasvim fini, obični i beznačajni ljudi – naprosto nedorasli svom gorostasnom zadatku. To je dosta tipično za englesku kolonijalnu civilizaciju. Nijedan od tih državnih ili vojnih činovnika nije govorio prirodno – izuzev jednog, a taj je po prirodi bio vrlo otmen čovek. Nisam ga pitao za ime ali je očito bio plemić, i imao je stil dobrog dečaka, bakinog miljenika. Govorio je vrlo, vrlo tiho, bio je naučio trik kako da se učini neupadljivim, pa mu nije bilo potrebno da grmi i preti: na čelu mu je pisalo da ima moć. Svi ostali su samo zvučali kao da je imaju.

Elem, kad god se od ljudi traži da odigraju ulogu koja suviše prevazilazi ljudske razmere, skloni su da ovladaju takvim trikovima koji im pomažu da se lažno uvećaju naduvši se – žabica tada postane krupna kao bik – no sve se u njima zapravo buni protiv toga. Društveni uslovi su, dakle, u stanju da generišu taj fenomen prevelikog i premalog, i da u odgovor na zahteve zajednice stvore taj socijalni kompleks. Ukoliko okolnosti zahtevaju osobe pozamašnih razmera, ljudi tada razvijaju psihologiju moći, psihologiju koja, međutim, nije uistinu njihova vlastita: oni su naprosto žrtve svoje situacije. Naravno, postoje pojedinci koji uopšte nisu pozvani da razvijaju takvu psihologiju, a koji je uprkos tome sami samciti do kraja razvijaju: to su oni koji bi mogli da budu uspešniji. Pošto ne poznaju svoje sposobnosti, ne trude se koliko bi to uistinu

mogli. Oni doživljavaju osećanja inferiornosti i zapadaju u stav moći. A ima i onih koji *mogu* nešto da učine. Ti imaju uspeha, a za stav moći ih optužuju svi oni koji imaju osećanja inferiornosti u vezi s vlastitom težnjom ka moći. I upravo je tu greška; tu se teorija o moći završava, jer da bismo bili u stanju da nešto učinimo, treba nam moć; ako je nemamo, nećemo to ni učiniti. Pa ipak ćemo zbog ispoljavanja te moći biti optuženi za stav moći, a to je potpuno pogrešno jer moć nije upotrebljena u nedozvoljene svrhe; potpuno je pogrešno objašnjavati kao stav moći nečiju sposobnost da nešto učini. Sasvim je legitimno upotrebiti tu moć, jer je i instinkt moći sam po sebi sasvim legitiman. Jedino pitanje je: u kakve se svrhe on primenjuje? Ako se iskorišćava u lične i nelegitimne svrhe, tada se to može nazvati stavom moći – tada je, naime, reč o pukoj kompenzatornoj igri pokrenutoj kako bi neko dokazao da je velika zverka: moć se koristi da bi se kompenzovala vlastita osećanja inferiornosti. To, međutim, stvara začaran krug: što neko više doživljava osećanja inferiornosti, to će više zauzimati stav moći, a što više ima takav stav, to će više doživljavati osećanja inferiornosti.

No, kada Niče posmatra stvari s aspekta moći – a taj se aspekt ne može poreći – on zaista pogađa cilj utoliko što zloupotreba moći svakako postoji. Ukoliko, međutim, moć vidi svuda, u srži svega postojećeg, ukoliko se ona uvlači čak i u tajnu života, ukoliko je vidi kao volju da se bude i da se stvara, tada čini krupnu grešku. U tom slučaju je zaslepljen vlastitim kompleksom, jer je upravo on taj koji s jedne strane ima osećanja inferiornosti, a sa druge strahovit kompleks moći. Šta je u stvarnosti bio Niče-čovjek? Neurotičar, jadnik koji je patio od migrene i lošeg varenja, čiji je vid bio toliko propao da mu je dozvoljavao da čita vrlo malo, i koji je bio primoran da odustane od akademske karijere. Nije mogao ni da se oženi, jer mu je sifilistička infekcija koju je navukao u mladosti upropastila celokupnu stranu Erosa. Sve je to, naravno, doprinelo najbožanstvenijem kompleksu inferiornosti koji uopšte možete da zamislite; takav čovek je kao

stvoren za kompleks inferiornosti, te će shodno tome na drugoj strani izgraditi čudovišan stav moći. I samim tim će taj kompleks videti svuda, jer su kompleksi takođe i instrument za razumevanje drugih ljudi: možeš uzeti zasigurno da isti kompleks imaju i drugi. Ako znaš da je tvoja jedina strast moć, pa pretpostaviš da tu strast dele i drugi, nisi daleko od istine. Ima, međutim, ljudi koji *imaju* moć, koji imaju zdrave oči, nemaju migrenu i u stanju su da pokrenu stvari; takve optužiti za „moć“ više je nego smešno, jer oni nešto stvaraju, pozitivni su. Naravno da ih đavo zaskoči iz drugog ćoška, a psiholog moći baš to ne vidi.

Ali Niče je, naravno, baš na strani inferiornosti, gde jedina strast, jedina ambicija, jeste: kako da stignem na vrh? Kako da postignem uspeh, da ostavim utisak? Stoga je on ovde čovek koji, budući da obitava u kući od stakla, ne bi smeo da baca kamenje; trebalo bi da pripazi. Njegov stil je lako prepoznati kao stil moći, glas mu se ori, svojim rečima pravi golemu buku – a zašto? Da bi impresionirao druge, da bi pokazao ko je i naveo sve da u to poveruju. Iz toga možemo izvući određene zaključke u vezi s paklenom žestinom njegovih osećanja inferiornosti. No dobro, poslednja rečenica glasi:

A ovu tajnu mi je kazivao sam život. „Gle“, rekao je, „ja sam ono što uvek mora samo sebe prevazilaziti.“ [Zaratustra, isto.]

Ovo je valjan zaključak. Stanje moći koje s osećanjima inferiornosti stvara začaran krug predstavlja nešto krajnje nezadovoljavajuće, pa mora prevazići samo sebe. Život zbilja i prevazilazi samog sebe: on sebe vazda razara, neprestano stvara neki nov dan, neku novu generaciju. Uvek je, doduše, nesavršen, ali njegova nesavršenost ne počiva nužno u tom aspektu moći. Život se mora držati zakona enantiodromije: stvaranja i razaranja mora biti, inače ne bi bilo ni života. Nešto što je apsolutno statično nema postojanje; samo se pojavu u toku može opaziti. Shodno tome, istina je istina samo dok se menja. Sada dolazimo do kraja ovog poglavlja:

A ko mora da bude tvorac u dobru i zlu: uistinu, taj najpre mora biti uništilac i mora slamatati vrednosti.

Tako najviše zlo pripada najvišoj dobroti: a ova je stvaralačka. –

Govorimo samo o tome, vi naj mudriji, iako je to loše. Ćutanje je gore; sve prećutane istine postaju otrovne.

I samo neka se slomi sve što se od naših istina – može slomiti! Ima još mnogo kuća koje treba izgraditi! [*Zaratustra*, str. 152–153.]

Ovo je varijacija one druge rečenice: „ono što uvek mora samo sebe prevazilaziti“. Drugim rečima, sve što postoji mora se najpre razoriti kako bi bilo ponovo stvoreno kao nešto novo. I to je, naravno, jednostrana istina, ali revolucionarna istina. Niče je bio preteča naše revolucionarne epohe i veoma snažno osetio da je reč o istini koju ne treba tajiti, da su mnoge stare stvari sada već prezrele i da počinju da trule. Tako je postao svestan neophodnosti razaranja. A bio je dovoljno oštrouman da shvati da se u procesu života i postajanja parovi suprotnosti izmiruju; klasične oznake za to su dobro i zlo, ideja da je ono najgore tik uz najbolje. Prema tome, ako nešto loše postane veoma loše, ono se može preobraziti i u nešto dobro, a kada je nešto suviše dobro, to postaje malo verovatno – kažemo da je suviše dobro da bi bilo istinito, da samo sebe poništava. Reč je o prirodnom procesu enantiodromije. Niče, vidite, ovde daje izraz jednoj istini koju je već objavio stari Heraklit⁴, a to je, naravno, odlomak koji definiše moderni um.

U narednim poglavljima, „O uzvišenima“ i „O zemlji obrazovanja“, nema ničeg naročito značajnog, baš kao ni u

⁴ Prema Heraklitu, u svakom paru suprotnosti „ovo drugo, preokrenuvši se, postaje ono prvo, i ono prvo, preokrenuvši se, ovo drugo“ (Fr. 41 u: Miroslav Marković, *Filozofija Heraklita Mračnog, o. c.*). [U vezi s Heraklitom i pojmom enantiodromije up. ranije, I tom, str. 50, n. 13 (predavanje od 2. maja 1934); i II tom, str. 793, n. 1 (predavanje od 19. juna 1935).]

onom sledećem, „O neumrljanom saznanju“ (*Immaculate Perception*). *Perception* je, međutim, pogrešan prevod: *Erkenntnis* pre označava „saznanje“ ili „spoznanje“.⁵ Potom, u poglavljima „O učenjacima“ i „O pesnicima“, Niče uglavnom iskaljuje sve svoje izvore gorčine, u prvom one akademske, a u drugom one koje oseća kada ga nazovu pesnikom. Sve je to, naravno, prikazano u uopštenoj formi, ali je sasvim očigledno da je reč o njegovoj ličnoj gorčini. I tako stižemo do četrnaestog poglavlja, „O velikim događajima“, gde ćemo već na samom početku nešto izdvojiti.

Ima jedno ostrvo u moru – nedaleko od Zaratustrinih blaženih ostrva – na kojem se neprestano dimi jedna vatrena gora; za to ostrvo narod govori, a naročito govore starice iz naroda, da je ono kao hridina postavljeno pred kapiju podzemnog sveta: a da kroz samu vatrenu goru vodi naniže jedna uska staza, sve do kapije podzemnog sveta.

U ono vreme dok je Zaratustra boravio na blaženim ostrvima, desilo se te je neki brod bacio sidro kraj ostrva na kojem se nalazi zadimljena gora; i njegova posada se iskrca na kopno da lovi zečeve. A pred podnevni čas, kad su se kapetan i njegovi ljudi opet okupili, iznenada videše kako im se kroz vazduh približava neki čovek, i jedan glas razgovetno reče: „Vreme je! Krajnje je vreme!“ A kad im je ta prilika bila najbliže – ali brzo je, nalik na senku, proletela u pravcu vatrene gore – oni s velikim preneraženjem videše da je to Zaratustra; jer svi su ga već bili videli, izuzev samog kapetana, i voleli su ga onako kako voli narod: tako da su u tome ravnim delovima učestvovali ljubav i bojazan.

„Pogledajte samo!“ reče stari krmanoš, „eno Zaratustre gde odlazi u pakao!“ –

U isto ono vreme kad su se ovi brodari iskricali na vatreno ostrvo beše se proneo glas da je Zaratustra nestao; a kad su

⁵ Prevodioci očito nisu mogli da odole iskušenju igre reči [između *immaculate perception* i *immaculate conception*].

zapitali njegove prijatelje, ovi ispričaju kako se noću ukrcao na lađu ne rekavši kuda će putovati.

Tako nastade uznemirenost; a posle tri dana se ovoj uznemirenosti pridruži priča brodarka – i sad ceo narod stade govoriti kako je Zaratustru odneo đavo. Njegovi učenici su se, doduše, smejali ovom govorkanju; a jedan među njima je čak rekao: „Pre ću poverovati da je Zaratustra odneo đavola.“ Ali u dnu duše svi su bili prepuni brige i čežnje: zato su se veoma obradovali kad se petoga dana Zaratustra pojavi među njima. [*Zaratustra*, str. 168–169.]

Ovde osećamo atmosferu legendi. U *Zaratustri* ovi umetnuti odeljci koji podsećaju na legendu uvek predstavljaju neku vrstu blaženih ostrva: oni nas, naime, oslobađaju preterane izražajnosti tog dela, a u njegov jezik se probija nešto od obične priče, otkrivajući da tu na površinu izlazi istina koja je autentični, nepatvoreni Zaratustra. Ovo nije Niče već prenosi nešto što Niče nije bio u stanju da izvrne u vlastiti stil, ili u vlastitu propoved; ne, to je delić prirode koja uspeva da sebi prokrči put. Ovo je onaj drugi, onaj starac koji govori u parabolama. Prema tome, sve parabole u *Zaratustri* – a naročito one narativne – imaju izuzetnu vrednost jer nisu odveć isfilozofirane; iskazuju ono što se mora iskazati, bez komplikovanja i izvrtnja. Vidite, nakon njegovog traktata o moći u poglavljima koja smo upravo ostavili za sobom, gde Niče sebi smišlja ekskluzivan položaj kritikujući svoje okruženje, gotovo da možemo očekivati reakciju odozdo. Ako neko izlije bujicu reči, može biti sasvim siguran da će se desiti nešto što će ga naučiti upravo suprotnom. No dobro, glavni sadržaj ove priče jeste Zaratustrin silazak u Had. Tu je vulkan i podzemna vatra, tu ulaz u unutrašnjost zemlje, Donji svet – tu je čak i stari Kerber, ognjeni pas; u sve se to sada spušta Zaratustra. S psihološkog stanovišta, takva predstava znači da se, nakon sve one prazne priče, pojavljuje Donji svet i da se u njega mora sići. Ali ako je neko tako uzvišen i efikasan, zašto ne ostane gore? Zašto se gnjavi tim silaskom? Pa ipak, priča kaže da se

on neminovno mora spustiti – to je enantiiodromija – a kada tamo stigne, pa, potpuno će izgoreti, rastočiće se.

Niče je, naravno, morao znati – ta bio je klasični filolog – da je taj oblik smrti za sebe izabrao veliki filozof Empedokle: on se bacio u užareno grotlo Etne. Često se pitam zašto je to učinio. Prema jednom latinskom pesniku, zato da bi ga smatrali besmrtnim bogom. Pravo objašnjenje, međutim, nalazimo u biografiji starog Empedokla.⁶ On je, znate, bio vrlo popularan čovek: gde god bi se pojavio, gomile i gomile ljudi hrlile su da ga čuju, a kada bi napuštao grad, do sledećeg mesta gde je ponovo trebalo da govori pratilo ga je bezmalo deset hiljada ljudi. Bio je ljudsko biće, zar ne, pa šta je i mogao da radi? Morao je da pronade mesto gde tih deset hiljada ljudi neće moći da ga vija, pa je skočio u Etnu. Ta njegova odluka nije imala nikakve veze sa željom da se preobrati u besmrtnog boga, već samo da pronade mir. Pa sad, ova priča je, naravno, i neka vrsta psihološke bajke. Možda je i istina da se taj veliki filozof ubio kako bi pobegao od svojih deset hiljada nežnih sledbenika, ali to je takođe i mitološki motiv. To pak znači da bi nakon one potvrde veličine, kada je osetio da je spasitelj ovoga sveta, onaj koji svim momcima govori šta da rade da bi stekli spasenje, Niče morao da se spusti u potpunu destrukciju. Čudno je, međutim, to što ničim ne

⁶ Up. Diogen Laertije, *Životi i mišljenja istaknutih filozofa* [BIGZ, Beograd 1985, 8, 2, str. 285–287], gde se prenose različite pretpostavke o smrti Empedokla (oko 484–424 p. n. e.). Niče se često vrlo povoljno izražavao o Empedoklu. [Up., na primer, *S one strane dobra i zla* (Dereta, Beograd 2011, pogl. 6, „Mi naučnici“, afor. 204, str. 90, gde se Empedokle dovodi u vezu s Heraklitom i Platonom i naziva „kraljevskim i veličajnim usamljenikom duha“ (prevod Božidara Zeca). Nacrti za dramu pod naslovom *Empedokle*, koja jasno anticipira teme i simbole zrelog Ničea, potiču iz jeseni 1870. Pesnik koga pominje Jung jeste Horacije, koji u svojoj *Ars poetica* (*Pesničkoj umetnosti*) piše ovako: „Kad je hteo da besmrtnim bude / bogom Empedokle smatran, on hladno u ključalu Etnu / skoči...“ (prevela Radmila Šalabalić u: *Pisma*, „Pizonima“, SKZ, Beograd 1972, stihovi 464–466).]

aludira na Empedokla, a i cela njegova priča ima dosta neo-bičan prizvuk.

Ovaj odlomak sam prvi put pročitao kao student i on mi se urezao u pamet. Sve je bilo tako komično – podnevni sat, kapetan i njegovi ljudi: u čemu je stvar s tim brodom čija posada ide da lovi zečeve pokraj ulaza u pakao? Tada se, malo-pomalo, setih da sam kao osamnaestogodišnjak pročitao jednu knjigu iz dedine biblioteke, *Blätter aus Prevorst* od Knerera, četvrotomnu zbirku prekrasnih priča o fantazmima, fantazijama i nagoveštajima svih vrsta. Među tim pričama bila je i pripovetka koja se doslovno podudara s Ničevim tekstom. Nosila je naslov „Jeziv izvod iz brodskog dnevnika lađe *Sfinga* godine 1686. u Sredozemnom moru“.⁷ Taj vam odlomak prenosim od reči do reči:

Četvorica kapetana i jedan trgovac, gospodin Bel, iskrcali su se na ostrvo planine Stromboli da love zečeve. U tri sata okupiše posadu kako bi se ukrcali na brod kad, s neizrecivim zaprepašćenjem, videše kako kroz vazduh iznad njihovih glava velikom brzinom lete dvojica ljudi. Jedan je bio odeven u crno, a drugi u sivo. Proleteše veoma blizu njih, u ogromnoj hitnji; na njihovo najveće očajanje, spustiše se usred gorućih plamenova u grotlo tog strašnog vulkana, planine Stromboli. U toj dvojici oni razabraše poznanike iz Londona.

Detalj koji predstavlja nepobitnu sličnost čine, naravno, zečevi, ali i ukazivanje na sat – podne – jer je, kada su se kapetan i njegovi ljudi ponovo okupili, bilo tri po podne.

⁷ Justinus Kerner, *Blätter aus Prevorst*, 4 toma, Braun, Karlsruhe 1833, str. 57 (ljubazna beleška priređivača prepisa ovog seminara). Senzacionalno otkriće ovog čudesnog primera kriptomnezije pojavljuje se u Jungovoj disertaciji *Psihologija i patologija takozvanih okultnih fenomena* (1902), CW 1. [O tom slučaju se raspravlja i u: *Čovjek i njegovi simboli*, o. c., str. 37. O Knereru, autoru *Vidovnjakinje iz Prevorsta*, up. ranije, I tom, str. 374, n. 2 (predavanje od 21. novembra 1934). Up. i kasnije, str. 1894 (predavanje od 2. novembra 1938).]